

Л. С. Філатова
Т. В. Лесько
В. М. Тямушева

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПОЯВИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті представлено основні передумови тіньової економіки та її впливу на економічну безпеку країни. Визначено пріоритетні напрями з обмеження рівня мінізації. Обґрунтовано заходи щодо детінізації економіки.

Ключові слова: *економічна безпека, тіньова економіка, ухилення від сплати податків, детінізація економіки.*

Abstract

The article presents the main prerequisites of the shadow economy and its impact on the economic security of the country. The priority directions to limit the level of shadowing are defined. Reasonable measures for deshadowing the economy.

Keywords: *economic security, shadow economy, tax evasion, unshadowing of economy.*

Актуальність теми дослідження визначається тим, що тіньова економіка здійснює значний негативний вплив на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві. Без урахування тіньової економіки стає неможливими проведення економічного аналізу на макро- і макрорівнях, прийняття ефективних управлінських і законодавчих рішень. Ігнорування такого суперечливого та феноменального явища, як тіньова економіка, спричинила серйозні проблеми при визначенні найважливіших процесів і тенденцій, тактичні і стратегічні прорахунки щодо забезпечення конкурентоспроможності економіки. Україна є країною з критичним рівнем тіньової економіки та корупції, тому що будь-яка галузь виробництва зазнає впливу тіньової економіки, а корупція є одним із основних методів конкурентної боротьби. Розглядаючи те, що Україна щодо зовнішньоекономічного курсу стратегічно направлена на інтеграцію у світове співтовариство та ЄС, важливе значення має вивчення і переосмислення досвіду державної протидії негативним проявам тіньової економіки в ЄС.

Авторами було досліджено вплив тіньової економіки на економічну систему, А. В. Ткаченко, О. І. Руденок, І. Ю. Кондрат, Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов визначали тенденції мінізації на початку економічної кризи, сформулювали дієву стратегію щодо детінізації економіки. Л. Г. Олейнікова розглядає проблему детінізації економіки України, тіньового сектору економіки в Україні та напрями впровадження в практичну діяльність реформ податкового законодавства в Україні. Особливо детально до визначення рівня тіньової економіки у країнах світу підійшов австрійський економіст Ф. Шнайдер.

Попри значну зацікавленість науковців сучасними проблемами зайнятості, залишаються недостатньо дослідженими питання щодо шляхів застосування дій для покращення стану ситуації, не до кінця досліджено причини існування тіньової економіки. Це вимагає активізації зусиль науковців та практиків щодо вирішення зазначеної проблеми.

Головною проблемою є те, що суттєвою перешкодою забезпеченню сталого розвитку економіки країни є наявність тіньової економіки, адже більшість тіньових операцій легалізовані на місцевому рівні, але для цього дана діяльність потребує вкладення значних зусиль від органів державної влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше визначення тіньової економіки запропонував американський науковець Е. Фейг [1], який включив до неї всю економічну діяльність, яка з будь-яких причин не враховується і не потрапляє до ВВП. На сьогодні не існує єдиної концепції визначення тіньової економіки, але найповнішим, на думку автора Л. Г. Олейнікової [2], є таке: тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не відображається суб'єктами підприємницької діяльності у звітах. Ця діяльність не контролюється державними органами і спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства, через те, що до державної скарбниці не надходять податкові виплати.

За аналітичними оцінками Кондрата І.Ю. [3], виявлено, що до найістотніших чинників тінізації національної економіки належать наступні:

1. Суперечливість та дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази в окремих секторах, що відтворює низький рівень структурних компонентів індексу економічної свободи та зростання тінізації.
2. Недієвість організаційно-інституціональних механізмів антикорупційного законодавства.
3. Недосконалість судової та правоохоронної системи, що позначається на низьких оцінках експертів. Світової економічної незалежності судової влади та довіри до правоохоронних органів
4. Неефективне адміністрування податків, що підтверджують рейтингові оцінки щодо ефективності оподаткування. За оцінками експертів Світового банку, після запровадження Податкового кодексу система адміністрування податків залишається складною через існування низки податкових пільг.
5. Високий рівень злочинності. Налагоджені кримінальні зв'язки формують умови для поширення економічної злочинності та іншої протиправної діяльності. За експертними оцінками, організована злочинність та торгівля незаконними товарами формують близько третини світових тіньових фінансових потоків. Таким чином, високий рівень тінізації економіки України зумовлений несприятливим інституційним середовищем ведення бізнесу.

Авторами О. І. Руденок [4], Т. А. Тищук [5] визначено основні заходи зменшення тіньового становища країни:

- 1) зниження податкового навантаження на підприємства та населення й одночасне посилення відповідальності за несплату податків;
- 2) ліквідація складних та непрозорих схем оподаткування, ліквідація непотрібних або зміна неефективних адміністративних і регулятивних функцій держави, що породжують ухилення від оподаткування;
- 3) позбавлення надмірного втручання влади у справи бізнесу, забезпечення дієвої системи відшкодування матеріальних та моральних збитків, завданих суб'єктам господарювання у результаті некомпетентності окремих представників держави;
- 4) впровадження нових норм закону з метою захисту прав легальних власників (враховуючи державу);
- 5) підвищення рівня якості послуг наданих інформаційними центрами при всіх соціальних службах та пенсійному фонді, з яких будь-який громадянин зможе дізнатися про нараховані йому кошти, розмір пенсії, яка йому належить тощо;
- 6) розширення практики анкетування і підприємств з метою виявлення: кількості зайнятих тіньовою діяльністю та їх прибутків; причин існування тіньового сегменту в економіці, прийнятих для респондентів умов легалізації їх діяльності; органів та окремих осіб державної влади, причетних до корупції; існування контактів та взаємодії із організованими злочинними угрупованнями. Проведення інформаційних кампаній у ЗМІ про заходи держави у боротьбі з тіньовим сектором, про довгостроковий негативний ефект отримання заробітної плати без сплати соціальних відрахувань і про переваги роботи в легальному секторі економіки для бізнесу;
- 7) зміни до Кримінального кодексу щодо визначення сфер “кримінальної економічної діяльності”, “кримінального капіталу”;

8) масштабне наукове вивчення природи тіньової економіки, її структури, мотивів, методів, та вироблення рекомендацій щодо їхнього усунення.

На думку авторів О. В. Мороза та В. М. Семцова [6] система боротьби із тіньовою економікою, яка ґрунтується на формальному та жорсткому апріорному регламентуванні правил і норм (законодавства), досить часто призводить до ірраціональних рішень та витрат ресурсів. Тіньові процеси не відбуваються стихійно, а завжди координуються учасниками діяльності. Щоб оцінити ефективність функціонування системи боротьби з тіньовою економікою, необхідно дати відповіді на такі питання : 1) наскільки доцільним є запровадження тих чи інших інструментів боротьби, 2) чи забезпечують діючі інструменти економічну безпеку.

Отже, щоб сприяти детінізації економіки, потрібно реалізувати попередньо зазначені напрями, але успіх буде досягнутий лише в тому випадку, коли особи, які ініціюють реформи будуть мати чіткий план дій, бачення та осмислення своїх кінцевих результатів, з метою впровадження у життя.

Висновок. Умови роботи підприємств у тіньовому секторі економіки не дають можливості вести повноцінну інноваційну діяльність та застосовувати новітні технології через неможливість доступу до фінансових ресурсів та необхідність приховувати обсяги реалізації продукції чи послуг. Перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку є потужним чинником детінізації економіки країни та найкращим мотивом для підприємств розвивати свої можливості та працювати в легальному секторі економіки. Тіньова економіка створила реальну загрозу національній безпеці та демократичного розвитку держави. Високий рівень тінізації економіки вкрай негативно впливає на імідж країни, її конкуренцію, ефективність структурних та інвестиційних реформ.

Держава повинна реально проводити, а не лише лімітувати боротьбу з економічною злочинністю, реалізовувати широкий комплекс економічно-правових заходів, які максимально ускладнюватимуть або навіть унеможливлюватимуть процес внесення готівки на банківські рахунки, без проходження складної процедури попереднього підтвердження законності походження цих коштів. Шляхом здійснення паспортизації та контролю за рухом особистого майна, передусім нерухомості, яким володіє найбільша заможна частина населення, держава за допомогою податкової системи здійснюватиме необхідне інформування, що дозволить оцінити легітимного способу життя тих чи інших осіб. Тіньова економіка становить реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та гуманітарну сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тіньова економіка та її вплив на економічну систему [Електронний ресурс] / А. В. Ткаченко // Бізнес Інформ. - 2012. - № 10. - С. 47-51. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_10_11
2. Олейнікова Л.Г. Інноваційний розвиток як мотив детінізації економіки /Л. Г. Олейнікова // Фінанси України. - 2011. - № 3. - С. 35 - 41.
3. Кондрат І. Ю. Тіньова економіка: сутність та сучасний стан в Україні / І. Ю. Кондрат, Т. П. Миндюк // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 186–190.
4. Тіньова економіка: причини, наслідки та шляхи подолання [Електронний ресурс] / О. І. Руденок // Управління розвитком. - 2013. - № 19. - С. 63-65. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_19_23
5. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
6. Тіньова економіка: структура, зміст та особливості функціонування / Мороз О.В., Семцов В. М. // Економіка АПК. - 2013. - № 5 - С. 96

Любов Сергіївна Філатова – асистент кафедри менеджменту та моделювання в економіці, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: filatovalyba@gmail.com

Лесько Тетяна Віталіївна - студентка гр. МОЗ-15 факультету менеджменту та інформаційної безпеки, м. Вінниця, email: 08tanya101197@gmail.com.

Тямушева Вікторія Максимівна - студентка гр. МОЗ-15 факультету менеджменту та інформаційної безпеки, м. Вінниця, email: tiamusheva.v.1mo@gmail.com.

Lyubov S. Filatova – Assistant with the Department of Management and Simulation in Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa.

Lesko Tetyana Vitaliivna - student of gr. MOZ-15 the faculty of management and informative safety, Vinnytsya, email: 08tanya101197@gmail.com.

Tiamysheva Viktoria Maximivna - student of gr. MOZ-15 the faculty of management and informative safety, Vinnytsya, email: tiamusheva.v.1mo@gmail.com.